

เรื่องข้าวของประเทศสยาม

(แปลจาก)

(THE RICE OF SIAM)

หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา แต่งในภาษาอังกฤษ

พิมพ์ในงารพระราชทานเพลิงศพ

นายพันตรี หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา

ตจ. จช. ปปร ๓. รตม (ศิลป). รจม.

๕ ๙
เมอบเกาะ พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เรื่องข้าวของประเทศสยาม

(แปลจาก)

(THE RICE OF SIAM)

หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา แต่งในภาษาอังกฤษ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

นายพันตรี หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา

ตจ. จช. ปปร ๓. รดม (ศิลป). รจม.

เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หน้าออกนอกห้องสมุด

คำนำ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาชลมารคพิจารณ์ มาแจ้งความว่า ในการปลงศพหม่อมราชวงศ์สுவพันธุ์ ผู้บิดา ซึ่งจะไ้พระราชทานเพลิง ที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เจ้าภาพมีประสงค์จะให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยจัดการพิมพ์หนังสือสำหรับ แจกสักเรื่องหนึ่ง แต่ใครจะให้ข้าพเจ้าแต่งเรื่องประวัติหม่อมราชวงศ์ สுவพันธุ์ พิมพ์ไว้ ในหนังสือนั้น พอเป็นที่ระลึกแก่ญาติมิตรทั้งปวงด้วย ข้าพเจ้ารับธุระด้วยความเต็มใจ ด้วยหม่อมราชวงศ์สுவพันธุ์ ได้เป็นมิตร อันสนิทสนมของข้าพเจ้ามาคนหนึ่ง แต่เรื่องหนังสือซึ่งจะพิมพ์แจกใน งามศพหม่อมราชวงศ์สுவพันธุ์ นั้นข้าพเจ้าเห็นว่าจะเลือกเรื่องอันให้เหมาะ กว่าหนังสือเรื่อง กติกรรมซึ่งหม่อมราชวงศ์สுவพันธุ์ ได้แต่งขึ้นไว้เองเห็น จะไม่ได้ ด้วยหม่อมราชวงศ์สுவพันธุ์ เป็นผู้เฒ่าศึกษาเชี่ยวชาญการ กติกรรม มีเกียรติคุณปรากฏทั้งในประเทศนี้แลตลอดไปจนนานา ประเทศ แม้หนังสือนี้จะไ้แต่งไว้ ในภาษาอังกฤษก็ควรจะแปลออก เป็นภาษาไทย แล้วพิมพ์ด้วยกันทั้ง ๒ ภาษาแจกในงานศพ คงจะ พอใจแลเป็นประโยชน์แก่บรรดาผู้ซึ่งจะไ้รับไป โดยข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะ มีผู้ไปช่วยในงานศพมากทั้งไทยแลชาวต่างประเทศ พระยาชลมารค พิจารณ์เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าจึงไ้จัดการให้แปลขึ้นในราชบัณฑิตยสภา แลพิมพ์ตามความที่กตึกเห็น

หม่อมราชวงศ์สุวัพันธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๐๖ - ๒๔๖๕

ประวัติ

นายพันตรี หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ต.จ. จ.ช. ป.ปร.๓. ร.ค.ม.
(ศิลา) ร.จ.ม. เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อขุขุญ วันพฤหัสบดี ที่ ๑๒
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๖ เป็นบุตรคนใหญ่ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าสายสนิทวงศ์ หม่อมเขียน สนิทวงศ์ ณอยุธยา ต.จ. เป็นมารคา
มีน้องร่วมมารคา ๗ คน คือ

หม่อมราชวงศ์หญิงเนื่อง ได้เป็นเจ้าจอมมารคาของพระองค์เจ้า
หญิงเยาวภาพงศสนิท แลกรมขุนไชยนาทนเรนทร

หม่อมราชวงศ์สัททัน (กลาง) ได้เป็นเจ้าพระยารวงคานุประพัทธ

หม่อมราชวงศ์ชม ได้เป็นพระยานาวาพลานุโยค

หม่อมราชวงศ์สวัสดิ์ (ใหม่)

หม่อมราชวงศ์หญิงเสงี่ยม ต.จ. ได้เป็นหม่อมในสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฎ์

หม่อมราชวงศ์ทวี (บัว) ได้เป็นหม่อมท้าววัฒนศักดิ์ ตำแหน่ง
ราชินิกุล

หม่อมราชวงศ์หญิง (น้อย) สิ้นชีพเสียดังยังเยาว์

เพราะหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์เป็นบุตรคนใหญ่ จึงเรียกกันว่าคุณ
ใหญ่มาแต่เดิม เมื่อพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์นำถวายตัวในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานให้ทรงขนานนาม จึงทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า สุวพันธุ์ แต่คนทั้งหลายก็ยังมัก

เรียกนามว่า ใหญ่ ตามเคย ครั้นได้ปริญญาเป็นแพทย์พวกฝรั่งพากันเรียกว่า คอกเตอใหญ่ ข้างฝ่ายไทย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคยทรงเรียกพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ว่า หมอสาย อยู่เป็นนิจ เมื่อหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ กลับมารักษาการก็ทรงคำรัสเรียกว่า หมอใหญ่ อนุโลมตามซึ่งเคยทรงเรียกพระบิดาท่อดลงมาอีกชั้นหนึ่ง ด้วยทรงพระเมตตา นามของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ซึ่งคนทั้งหลายเรียกขานในประเทศนี้ จึงมักเรียกกันว่า คุณใหญ่ หรือ หมอใหญ่ ชาวต่างประเทศก็เรียกว่า คอกเตอใหญ่ หรือ คอกเตอใหญ่ สนิทวงศ์ แพร่หลายไปก็เกียรติคุณของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ จนถึงนานาประเทศ

เรื่องประวัติของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ กอปรด้วยเหตุผลสืบเนื่องมาในสกุล ผิดกับเรื่องประวัติของผู้อื่นโดยมาก เดิมกรมหลวงวงศาธิราชสนิท องค์พระอัยกาของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ทรงพระคุณวุฒิปรากฏหลายอย่าง จะยกมากล่าวแต่ที่เป็นปัจจัยมาจนถึงเรื่องประวัติของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ คือทรงเชี่ยวชาญวิชาแพทย์ ถึงได้ทรงบังคับบัญชากรมหมอลหลวง ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓ มาจนในรัชกาลที่ ๔ อย่าง ๑ อีกอย่าง ๑ นั้น โปรดทรงประกอบการเสวยกุจิพลาณชยกรรมถึงมีเรือกำปั่นไซสำหรับไปมาค้าขายกับต่างประเทศถึง ๓ ลำ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์องค์พระบิดาของหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ เมื่อยังเป็นหม่อมเจ้าสายแม้มิได้เป็นหม่อมเจ้าชายใหญ่ในกรมหลวงวงศา ฯ กิติ แต่พระบิดาทรงพระเมตตายิ่งกว่าหม่อมเจ้าในกรมองค์อื่น ๆ ด้วยได้ทรงเลี้ยงดู

ผักกัศอปรมาเองแค้นน้อย อาศรัยเหตุ^๕แห่งทรงสันตติในวิชาแพทย์ แล
 พอพระฤทัยในเสฐฐกิจพาณิชย์กรรม ทั้งการเคียรเรือสืบต่อคติมาจาก
 พระบิดาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแรกเสด็จเสด็จฉวยด้วยราชสมบัติ กรม
 หลวงวงศา ฯ ได้ทูลฝากฝังพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ให้ทรงใช้สอย
 ก็ต้องพระราชอิริยาศัย ใ้ไปเป็นผู้ชวยชคิสนิทินในพระองค์มาแต่แรกเสวย
 ราชย์ ครั้นต่อมาไม่ช้า กรมหลวงวงศา ฯ ประชวรหนักเมื่อใกล้จ
 สิ้นพระชนม์ กราบบังคมทูล ฯ ถวายทรัพย์สินสมบัติของพระองค์เป็นมรดก
 แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่พระองค์เดียว เมื่อกรม
 หลวงวงศา ฯ สิ้นพระชนม์ จึงโปรด ฯ ให้แบ่งทรัพย์สินมรดกแจกหม่อมเจ้า
 ชายหญิงในกรมพอสมควรแล้ว ทรัพย์สินมรดกนอกจากนั้นพระราชทาน
 แก่พระองค์เจ้าสาย ฯ ทั้งสิ้น โปรด ฯ ให้เป็นตำแหน่งจางวางบัญชาการ
 กรมหมอ แล้วทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า เมื่อขวอก พ.ศ. ๒๔๓๕
 เมื่อพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์แรกเข้ารับราชการ หม่อมราชวงศ์
 สุวพันธุ์อายุได้ ๗ ขวบ พระบิดานำถวายตัว แลได้พระราชทานนามว่า
 สุวพันธุ์ ดังกล่าวมาแล้ว แล้วส่งเข้าเล่าเรียนอักษรสมัยในโรงเรียน
 หลวง ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นอาจารย์
 ใหญ่แต่เมื่อแรกตั้ง ครั้นเมื่อพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ได้เป็นจางวาง
 กรมหมอ เป็นผู้รับผิดชอบในหน้าที่แพทย์ประจำพระองค์ ไม่ประมาณ
 ต่อหน้าที่ จึงกราบบังคมทูลขอให้เรียกหมอบเทอเกาแวน เข้ามารับ

ราชการในกรมหม้ออีกคนหนึ่ง หมอเกาแวนเข้ามารับราชการแล้ว
 ทูลความเห็นแก่พระองค์เจ้าสาย ๑ ว่ารัฐบาลควรส่งนักเรียนไทยไป
 ศึกษาวิชาแพทย์อย่างยุโรปเข้ามารับราชการต่อไปข้างหน้า พระองค์เจ้า
 สาย ๑ ทรงเห็นชอบด้วย นำความขึ้นกราบบังคมทูล ๑ พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเลือกหม่อมราชวงศ์สุวพันธ์ให้ส่งออก
 ไปเรียนวิชาแพทย์ ด้วยจะให้ไปนทาหาที่ส่ววิชาคณของพระบิดาแลพระ
 อัยกาลงมาเป็นชั่วที่ ๓ เวลานั้นหม่อมราชวงศ์สุวพันธ์มีอายุได้ ๘ ขวบ
 พระองค์เจ้าสาย ๑ ทรงจัดการให้โกนจุกแลบวชเป็นสามเณรตามประเพณี
 ก่อนอายุครบกำหนด แล้วมอบให้หมอเกาแวนจัดส่งไปยุโรปเมื่อชวอก
 พ.ศ. ๒๔๓๕ หมอเกาแวนเป็นชาติสกอตที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองสกอต
 แลนคิง ส่งหม่อมราชวงศ์สุวพันธ์ให้ไปอยู่กับวงศ์ญาติของตน จึงได้
 เล่าเรียนวิชาในเมืองสกอตแลนคิงตั้งแต่ต้นจนเข้ามหาวิทยาลัยเอเดนเชอ
 เรอ แลได้ปริญญาเป็นเบชเลอออฟเมดิซีน แห่งมหาวิทยาลัยนั้น

ในระหว่างเวลาที่หม่อมราชวงศ์สุวพันธ์ออกไปเล่าเรียนอยู่ในยุโรป
 นั้น ทางข้างพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์รับราชการเป็นที่ทรงไว้วางพระราช
 หฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยิ่งขึ้น ทรงพระราช
 ดำริเห็นว่าสามารถจะทำราชการอย่างอื่น นอกจากเป็นแพทย์ประจำ
 พระองค์ได้ อีก จึงทรงพระกรุณาโปรด ๑ เพิ่มตำแหน่งหน้าที่พระองค์เจ้า
 สายสนิทวงศ์ขึ้นหลายอย่างโดยลำดับมา คือ โปรด ๑ ให้ทรงบัญชาการ
 กรมแสง แลแล้วผูกติดตั้งขึ้นเป็นกรมทหารบก (แคนลิ่ง) เป็น
 ที่แรก ต่อมาได้เป็นผู้รับสั่งจัดการต่อเรือกลไฟพระที่นั่งสำหรับเสด็จ

ประพาสทางทะเล ซื่อเรือเวสตราวี ครั้นเรือนั้นแล่นเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ
 ไปรต ฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นผัดแลรักษา จึงแบ่งทหาร
 กรมแสงลงไปประจำเรือเวสตราวี มีนายนาวาทวี แอนเดร เดอ วิชลิว
 ซึ่งได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นที่หลวงชลยุทธโยธินทร์ เป็นนาย
 เรือ กระจวรวฝักหัดจัดการเรือรบด้วยดีขึ้นโดยลำดับ ทรงพระราชดำริห์
 เห็นว่าควรจะจัดเป็นกรมทหารเรืออีกกรมหนึ่ง นอกจากทหารมวีน
 ซึ่งมีชื่อน้อยในกรมพระกลาโหม จึงไปรต ฯ ให้ย้ายหน้าที่การขึ้นกล
 ส่งไปไว้ในกรมทหารมหาดเล็ก ยกทหารกรมแสงไปเป็นกรมทหารเรือ
 (พระที่นั่ง) ตั้งที่ว่าการณโรงหล่อ อยู่ตรงท่าราชวรดิฐข้ามปากแม่น้ำ
 มา ต่อมาขยายการที่จัดออกไปอีกชั้นหนึ่ง เพื่อจะให้มีความพอรับ
 ราชการ ไปรต ฯ ให้ตั้งกรมทหารชายทะเล (ตัวนอก) พระองค์เจ้า
 สายสนิทวงศ์ได้ทรงบังคับบัญชาตลอดไป จึงได้ทรงมีโอกาที่เยว
 เตร์ตามหัวเมืองชายทะเลจนคุ้นเคยแทบทั่วไป ในสมัยเมื่อพระองค์
 เจ้าสายสนิทวงศ์รับราชการต่าง ๆ อยู่ดังกล่าวมา หม่อมราชวงศ์
 สุกพันธุ์สำเร็จการศึกษาได้ปริญญาด้วยเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ในว
 พ.ศ. ๒๔๒๗ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ทรงพระดำริห์เห็นว่า หม่อม
 ราชวงศ์สุกพันธุ์ไปยุโรปแต่เด็กยังไม่ได้ศึกษากิจการในบ้านเมืองของตน
 เอง อีกประการหนึ่งเห็นว่าหม่อมราชวงศ์สุกพันธุ์รู้ภาษาอังกฤษจะเป็น
 ประโยชน์แก่พระองค์ได้ เมื่อแรกหม่อมราชวงศ์สุกพันธุ์เข้ารับราชการ
 พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์จึงเอาไว้เป็นผู้ช่วยทั้งในการแพทย์แลในราชการ
 อย่างอื่น นับว่าหม่อมราชวงศ์สุกพันธุ์ในสมัยนั้นได้ความอบรมรอบรู้กิจ

การข้ามเมืองแต่สำนักพระบิดาสืบมายิ่งกว่าผู้อื่น ครั้นได้ความคุ้นเคย
 ก็ได้โอกาสทำการโดยลำพังยิ่งขึ้นทุกที มีการรักษาไข้เจ็บโดยวิชา
 แพทย์เป็นพน เพราะในสมัยนั้น (นอกจากหมอเทียนสี ซึ่งภายหลัง
 ได้เป็นพระยาสารสินสวามีภักดีได้ปรีชาญาณเป็นแพทย์มาแต่อเมริกา)
 ยังไม่มีหมอไทยซึ่งได้เรียนรู้ถึงได้ปรีชาญาณวิชาแพทย์ยุโรปเหมือนเช่น
 หม่อมราชวงศ์สวพันธุ เคยได้รับส่งไปรต ๆ ให้ออกไปรักษาเจ้าพระยา
 ไทรบุรีลงเมืองไทรบุรีครั้งหนึ่ง ครั้นต่อมาถึงขจร พ.ศ. ๒๔๒๘ เมื่อไปรต ๆ
 ให้ร่วมการบังคับบัญชาทหารบกทหารเรือตั้งเป็นกรมยุทธนาธิการ พระ
 องค์เจ้าสายสนิทวงศ์ได้เป็นนายพลตรี ตำแหน่งผู้ช่วยบัญชาการทหาร
 เรือ (คือเป็นผู้บังคับเรือรบแลทหารเรือทั่วไปทุกกรม) แต่ในเวลานั้น
 ยังไม่ได้จัดระเบียบตำแหน่งนายทหารเรือ หม่อมราชวงศ์สวพันธุจึงได้
 รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหารบกเป็นนายพันตรี มีตำแหน่ง
 ในการแพทย์ทั้งในทหารบกแลทหารเรือ แลยังคงเป็นผู้ช่วยพระองค์
 เจ้าสายสนิทวงศ์อยู่อย่างเดิม

เมื่อพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ได้รับราชการเป็นผู้ช่วยบัญชาการ
 ทหารเรือแล้ว ต่อขึ้นมาสักยี่สิบกว่าปีเหมือนพระโรคซึ่งประชวรมาก
 ในภายหลังจะตั้งต้นเกิดขึ้นแต่หากไม่สังเกต เริ่มทรงเบื่อหน้าราชการ
 แปรพระอิริยาศย์ไปคำร้ทีในทางเสวยสุกิจพาณิชยการ ได้กราบทูลขอ
 อนุญาตขุดคลองนาในทุ่งหลวงที่เป็นคลองรังสิตบัดนี้ แต่ยังมีได้ออก
 จากราชการ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ไปรต ๆ ให้เป็นราชทูตพิเศษออกไป
 ไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรปชั่วคราว หม่อมราชวงศ์สวพันธุได้ตาม

แต่ก็พระองค์เจ้าสาย ฯ ไปในตำแหน่งเลขาธิการด้วย ครั้นกลับจากราชการครั้งนั้นพระองค์เจ้าสาย ฯ เริ่มประจวบโรคเรื้อรังต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งราชการ หม่อมราชวงศ์สวप्ณีเป็นผู้ปฏิบัติพระปิตาธิงในส่วนพระองค์แลในส่วนกิจธุระต่างๆ ก็ออกตามไปด้วย แต่นั้นมาก็ช่วยกันคิดอ่านแต่ในเรื่องชุกคละองนา จนถึงวิธีชักคละองนาสยาม แลชุกคละองทั้งปวงในทุ่งหลวงเขนการใหญ่โตในย่านเมืองตั้งปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ในการชุกคละองนาเหล่านี้เดิมพระองค์เจ้าสาย ฯ ทรงอำนวยการหม่อมราชวงศ์สวप्ณีเป็นผู้ช่วย ครั้นจำเนียรกาลนานมา พระองค์เจ้าสาย ฯ มีอาการประชวรไม่สามารถจะทรงอำนวยการได้เองเหมือนแต่ก่อน ก็ค่อยมอบการให้หม่อมราชวงศ์สวप्ณีทำแทนมากขึ้นโดยลำดับ จนถึงที่สุดหม่อมราชวงศ์สวप्ณีได้ อำนวยการทั้งสิ้น แลยังมีประโยชน์เกี่ยวข้องอยู่ในคละองนั้นสืบต่อมาจนตลอดอายุ

เรื่องประวัติของหม่อมราชวงศ์สวप्ณีอันเป็นส่วนผล แลที่ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าชมอย่างยิ่งนั้น คือตลอดเวลาที่ตั้งฐานะของตนมาได้ มีโอกาสทั้งทำราชการแลประกอบกิจการแสวงหาโภคทรัพย์ เช่นทำการชุกคละองนา เป็นต้น หม่อมราชวงศ์สวप्ณีมิได้โอกาสสองฝ่ายนั้นปะปนกัน ในส่วนราชการ ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้าวท้าวเสด็จ ก็คือ หรือรับราชการกระทรวงใดขอแรงให้ทำก็คือ หม่อมราชวงศ์สวप्ณีก็เต็มใจรับทำสนองพระเดชพระคุณ แลทำให้แก่บ้านเมืองโดยเต็มกำลังมิได้ มีความรังเกียจ แต่ทำเพียงประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน จะยกตัวอย่างซึ่งข้าพเจ้าผู้แต่งเรื่องประวัตินี้ได้เกี่ยวของมาด้วยตนเอง ครั้งหนึ่ง

เมื่อข้าพเจ้าแรกขัญษาการกระทรวงมหาดไทย ต้องการผู้ช่วย เห็นว่า
 หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์ มีความรู้แลความสามารถ แม้จะเป็นตำแหน่ง
 สมุหเทศาภิบาลก็เป็นได้ จึงไปทูลขอต่อพระองค์เจ้าสายฯ ก็ไม่ขัดขวาง
 ครั้นไปพูดกับตัวเอง หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์แข็งว่าไม่มีความรังเกียจ
 ที่จะรับราชการสนองพระเดชพระคุณ จะให้เป็นตำแหน่งอันหนึ่งอันใด
 ก็ตาม ขอแต่อย่าให้เกียรติของหรือชดชกับการชดชชของนาซึ่งได้รับพระ
 ของพระบิดา แลได้ลงทุนไว้เป็นอันมาก ถ้าจะหาตำแหน่งเช่นนั้น
 ให้ไม่ได้ ก็ขอให้ปล่อยไว้ทำการเรื่องชดชชของนาแต่อย่างเดียว ด้วย
 เหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ได้ให้หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์เข้ามารับราชการใน
 กระทรวงมหาดไทย ได้ยินว่ากระทรวงอื่นที่ได้ชวนแลได้ รับความ
 ชดชชเช่นเดียวกับข้าพเจ้าก็มีต่อมาอีก ด้วยเหตุนี้หม่อมราชวงศ์
 สุวัณธุ์จึงมิได้รับยศศักดิ์ฐานันดร เป็นแต่หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์มาจน
 ตลอดอายุ ถ้าหากว่าได้เข้ารับราชการก็น่าที่จะได้เป็นถึงเจ้าพระยา
 อย่างเจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธิผู้เป็นน้องชาย แต่ถึงจะไม่ได้รับตำแหน่ง
 ในราชการก็ดี หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์ได้สนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ มาทุกพระองค์ ได้ช่วยราชการบ้านเมือง
 ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งสามารถจะทำได้ ตลอดจนช่วยมหาชนเช่นรักษา
 พยาบาลราษฎรในท้องถิ่น แลยังมีข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งหม่อม
 ราชวงศ์สุวัณธุ์ได้เอาเป็นพระศีกษากสิกรรม โดยทางวิชาทั้งของไทยแล
 ของฝรั่ง นำความรู้ที่ออกซึ่งใจให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น แลให้ปรากฏ
 เกียรติของประเทศสยามแพร่หลายไปจนนานาประเทศ เป็นเหตุให้ มี

ผู้ชอบพอนับถือทั้งไทยแลชาวต่างประเทศ นี้ว่ากว้างขวางอย่างยิ่ง
 คนหนึ่งในบรรดาไทยที่ร่วมสมัยเดียวกัน ยังประโยชน์อีกอย่างหนึ่งซึ่ง
 ควรยกย่อง ว่าหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง
 คือทำให้บุตรศึกษาวิชาชั้นสูงสำเร็จมาแล้วถวายไว้ในราชการ คล้ายกับ
 ใช้หนี้ที่ตนเองไม่รับตำแหน่งในราชการมาแต่ก่อนกว่าคราวหนึ่ง

หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ได้ทำการสมรสกับนางสาวจำเริญ บุณนาค
 บุตรีพระยาธรรคราชนาถภักดี (หวาด บุณนาค ราชินิกุล) มีบุตรแล
 บุตรี คือ -

- ๑) มหาอำมาตย์ตรี พระยาชลมารคพิจารณ์ (หม่อมหลวงพงศ
 สนิทวงศ์) อธิบดีกรมทศนา
 - ๒) อำมาตย์โท พระสุวพันธุ์พิทยาการ (หม่อมหลวง เป็
 สนิทวงศ์) ผู้อำนวยการรถไฟหลวง
 - ๓) หม่อมหลวงหญิงคลอง ไชยันต์ ฌอชญา ต. จ. หม่อมห้าม
 ในนายพลเรือตรี หม่อมเจ้าถาวรมงคลวงศ์ ท. จ. รัับราชการเป็นนาง
 สนมพระ โดยจุในสมเด็จฯพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗
 - ๔) หม่อมหลวงหญิงรวง สนิทวงศ์ ได้ทำการสมรสกับรอง
 อำมาตย์เอก หม่อมหลวงจรูญ สนิทวงศ์ ต. จ. บุตรเจ้าพระยาวงศา
 นุประพัทธ์
 - ๕) หม่อมหลวงหญิงพอน สนิทวงศ์
 - ๖) หม่อมหลวงหญิงนวม สนิทวงศ์
- นอกจากนี้ยังมีบุตรแลบุตรอื่น ๆ คือ -

- ๘) หม่อมหลวงหญิงสร้อย สนิทวงศ์
- ๘) หม่อมหลวงชัง สนิทวงศ์
- ๘) หม่อมหลวงหญิงพวงร้อย สนิทวงศ์
- ๑๐) หม่อมหลวงหญิงพวงแก้ว สนิทวงศ์
- ๑๑) หม่อมหลวงบัว สนิทวงศ์
- ๑๒) หม่อมหลวงนาวิ สนิทวงศ์
- ๑๓) หม่อมหลวงประพันธ์ สนิทวงศ์
- ๑๔) หม่อมหลวงวิโรจ สนิทวงศ์
- ๑๕) หม่อมหลวงหญิงมัลลิกา สนิทวงศ์
- ๑๖) หม่อมหลวงหญิงสารภี สนิทวงศ์

หม่อมราชวงศ์สุวัณธุ์ มีอาการป่วยเป็นไข้เฉาอนไม่หลับอยู่เนืองๆ มาหลายเดือน แต่พอทะเลาก้อสำหรั้นทำการงารไปตามเคยฐานเป็น ผู้ใหญ่ที่มันสสัยขนิการงาร ครันเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเปวันทีพระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรชึนไปทรงเปิด สพานพระรวม ๖ อันอยู่ใกล้บ้านนั้นก็ไม่สขายอยู่แล้ว แต่กระนั้นก็ยัง อุดสำหัดอนรวิขแซกทีใดไปทีขานนตามเคย แต่ันนมาอาการอนไม่ หลับแล่ออนเพลียหายใจไม่สควกนั้นก็มีมากขึ้น เชิญแพทย์มาตรวจ รัษาจึงได้ค้ความว่าเป็นโรคไตพิการเรอรั้งแลความเบ่งของโลหิตนั้นชันสูง กว่าปรกติมาก แต่ันนั้นก็เริ่มระวังรัษากันอย่างกวดขัน แต่อาการ มีแต่ทรงภัยทรุดลงทุกที

ครบเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เวลา ๔.๓๐ นาฬิกา
ก่อนเที่ยง หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ฌอยุทธยา ถึง
อนิจกรรมด้วยอายุได้ ๖๓ ปีกับ ๒ เดือนเศษ เวลาบ่ายพระราชทาน
น้ำยาศพ แลได้ทรงพระกรุณาพระราชทานหีบทองหีบเงินเก็บศพพิเศษ

หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ฌอยุทธยา ได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราจลอมเกล้าชั้น ๓ สิบตระกูลพระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ กับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ๔
เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบันชั้นที่ ๓ เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลป
วิทยา เหรียญจักรมาลาแลเข็มพระชนมายุสมมงคล แลเหรียญที่
ระลึกต่าง ๆ ทั้งได้รับตราต่างประเทศอีกหลายอย่าง

สิ้นเรื่องประวัติหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ เพียงนี้

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีที่กษัตริย์สยาม ซึ่งเจ้าภาพ
งารศพหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ได้บำเพ็ญเป็นนิตย์คึกคักมานับ แลด้วย
อำนาจแห่งกุศลอันนี้จึงเป็นปัจจัยให้สำเร็จวิบากสุขตามควรแก่คติอุปบัติ
นั้น ๆ เทอญ

ด.จ. ๒๖ ทรงพรหมณี

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

เข้าของประเทศไทย

หม่อมราชวงศ์ใหญ่ สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ณอยุธยา แต่ง

(แปลจากภาษาอังกฤษ)

ถ้าเรียงลำดับประเทศที่ส่งเข้าออกไปขายนอกเมืองมากที่สุดในโลกนี้ ประเทศไทยตกเป็นประเทศที่สาม การปลูกเข้าเป็นทางหากินสำคัญที่สุดของประเทศ แต่ปลูกมากจนทุกขตามจำนวนพลเมืองซึ่งมีมากขึ้น ๆ เข้าที่ส่งไปขายต่างประเทศนั้น โดยมากปลูกในที่รกร้างว่างเปล่าหลายสายซึ่งไหลไปลงอ่าวสยาม ในที่รกร้างนั้น ๆ มีคลองไปมาถึงกันเป็นอันมาก คลองเหล่านั้นมีประโยชน์ ๒ ทาง คือพาน้ำจากแม่น้ำไปสู่ทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งมีทำนบแลประตูระบายน้ำสำหรับช่วยทค้ำน้ำให้เข้าเข้านาเป็นเครื่องช่วยน้ำฝนที่ตกในที่นั้น ๆ จึงเป็นการเกอกลูให้ปลูกเข้าได้คชนเป็นอันมาก อนึ่งคลองเหล่านั้นมีประโยชน์สำคัญที่เป็นทางให้เรือเค็รชนเข้าเปลือกไปสู่โรงสีได้ค้วยไม่ต้องเสียใส่หุ้ยมาก ต่อไปข้างหน้าการทค้ำน้ำเข้านานจะจัดให้เป็นวิธีที่ใช้ได้ตลอดปี แลอนทจรงกรมทค้ำน้ำก็ได้ทำสก็มเช่นว่านให้สำเร็จไปส่วนหนึ่งแล้ว คือการทค้ำน้ำแม่น้ำยาสัก ซึ่งลงทุนประมาณ ๑๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท ทุนานในเขตที่สำเร็จแล้วนั้น แต่ก่อนจะทำได้ค้หรือไม่ได้ค้ก็แล้วแต่น้ำฝนแต่ในเวลาน้ำจรงน้ำเข้านาเมื่อไรก็ได้ เพราะฉะนั้นการทำนาในที่เหล่านั้นจะแน่นช่นกว่าแต่ก่อนมาก

ในภาคเหนือแห่งประเทศไทย มีที่ดินมากมายซึ่งอาจปลูกข้าว
ได้ แต่ยังมีไม่มีการที่จะขนเข้าเปลือกไปสู่โรงสีใด ๆ แลโรงสีนั้น
อยู่ในภาคใต้แทบทั้งนั้น การขนเข้าเปลือกทางไกล ๆ ด้วยรถไฟนั้น
ต้องเสียค่าขนเกินส่วนประโยชน์ เพราะฉะนั้นในตำบลเหล่านั้น คนจึง
ปลูกข้าวจำเพาะที่จะใช้เท่านั้นเอง บางทีถาขันทำนาได้มากจนเหลือพอใช้
ขนา ขนากเว้นการทำนาเสียทีเดียว “เมื่อทำนาได้เข้าเหลือใช้แล้ว
ขายไม่ได้ ก็จะทำให้มากเกินต้องการทำไม” นี้เป็นคำที่ชาวบ้านกล่าว
จนเลยได้ชื่อว่าขี้เกียจ แต่เมื่อการเป็นเช่นนั้น ใครจะติโทษชาวบ้านได้
ถ้าเขาทำได้นั้นมีโรงสีสี่เป็นเข้าสารได้ในท้องถิ่นเอง การขนเคียวทาง
ไกลก็ค่อยเขาลง แลค่าขนทางรถไฟจะไม่เกินส่วนประโยชน์ที่ได้
ก็เป็นได้

แต่ยังมีมีความหวังอยู่ว่าภายหน้าอาจขนเข้าเปลือกทางน้ำได้ ๆ
เพราะเมื่อการทำนาของชาวบ้านน้ำขายนอกออกไป ซึ่งน้ำไว้ในแม่น้ำ
ลำคลองไว้ ในฤดูแล้ง เวลารอใหญ่ซึ่งใช้ขันทักเข้าก็จะเกิดไต้สคว
กึ่งที่เคียวอยู่แล้วตามลำแม่น้ำหนึ่ง คือแม่น้ำป่าสักซึ่งไต้กล่าวใน
เบื้องต้นว่าได้ทำการเช่นที่ว่านั้นสำเร็จแล้ว เมื่อการขนเข้าอาจทำได้
สควกแลถกลง ประเทศสยามก็จะสามารถส่งเข้าออกไปขายต่าง
ประเทศได้มากกว่าเดิยวนเป็นอันมาก

ในเวลานี้ยังมีเข้าพอที่จะให้โรงสีทำงานได้เต็มความสามารถ
โรงสีซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองอ่าวทะเล เคยส่งเข้าส่งไปต่างประเทศด้วย สี่สำหรับ
ใช้ในบ้านเมืองด้วย แต่เดิยวนมีโรงสีเล็ก ๆ ตั้งขึ้นทั่ว ๆ ไปใน

พระราชอาณาเขต สี่เข้าขาวสำหรับใช้กันตามตำบลนั้น ๆ ในหัวเมือง
 เปนการทำให้ โรงสีใหญ่ซึ่งมีเข้าไม่พอเสียแล้ว ยังมีเข้าสั้นน้อยหนักขึ้น
 เหตุดังนี้ เมื่อใดมีความสะดวกที่จะขนเข้าจากตำบลไกล ๆ ได้ถูก ๆ
 ก็จะมีเครื่องชั่งงออยู่ทุกทางที่จะให้ทำงานมากขึ้น

เข้าเขาซึ่งชาวเขาปลูกนั้น ปลูกจำเพาะใช้เอง แลการปลูก
 เข้าของคนพวกนั้นเป็นเครื่องทำลายต้นไม้ให้เปลืองไปเปล่า เพราะ
 คนพวกนั้นตัดต้นไม้โต ๆ ลงทุก ๆ ปี เพื่อจะใช้ที่กินปลูกเข้า แลชอบ
 ย้ายไปตัดต้นไม้ลงให้เตียนในที่ใหม่ ยิ่งกว่าที่จะทำลายหญ้าคาหรือสิ่ง
 อื่นซึ่งขจรในที่เดิมของตน การทำลายต้นไม้ในตำบลซึ่งเป็นต้นแห่ง
 แม่น้ำนั้น อาจทำให้ฝนตกน้อยลงจนไม่พอใช้ หรืออาจทำให้น้ำท่วม
 มากเกินไปจนเปนภัยก็ได้ การทำนายนเข้าจึงเป็นสิ่งควรเกยงกัน
 ให้ลัดลง

เข้านาสวนมีหลายร้อยชนิด อาจแบ่งอย่างหยาย ๆ ออกได้เป็น
 ๓ ประเภท คือเข้าเบา เข้ากลาง แลเข้าหนัก เข้าเบาขึ้นนับตั้งแต่วัน
 ปลูกไปจนสุกประมาณตั้งแต่ ๑๕ วันถึง ๓ เดือนครึ่ง เข้ากลางประมาณ
 ๔ เดือนถึง ๔ เดือนครึ่ง เข้าหนักประมาณ ๕ เดือนถึง ๖ เดือน ใน
 ประเภทหนึ่ง ๆ มีเข้าที่จะเลือกได้หลายชนิด ชาวนาคนหนึ่งมักจะทำนา
 มาก ๆ เมื่อเทียบตามส่วนกำลังของตน เพราะฉะนั้นจึงเลือกใช้ชนิดเข้า
 ซึ่งไม่สุดพร้อมกัน มีคนนี้จะเกี่ยวไม่ทันในขณะที่เข้ากำลังสุกพอดี
 ก็ที่จะเกยว

เข้านาสวนทั้งหมดคนนี้ปลูกด้วยวิธีทำ เว้นแต่ในตำบลวังสิต อัน
 เป็นตำบลซึ่งรสดินดีแลน้ำไม่ท่วมมากนัก การทำนาในตำบลนั้นใช้
 วิธีหว่าน อันเป็นวิธีซึ่งคน ๆ หนึ่งทำนาได้มากกว่าวิธีดำเป็นอันมาก
 ตำบลนั้นตั้งอยู่ในเขตซึ่งใช้การทนต์น้ำได้ตลอดปี ในภาคเหนือแห่ง
 สยาม มีการทำนาในพนดินระหว่างเขามาก แลทนต์น้ำเหล่านั้นบางที่
 ก็มีการทนต์น้ำลำห้วยเข้าไปใช้ได้เป็นอย่างดี วิธีทำคือสมนุมนชน
 พร้อมกันตั้งหัวน้ำชนคนหนึ่ง เป็นผู้เลือกที่จะทำทำนบแลกระ่องทาง
 ท่อน้ำเข้านา สมนุมนชนช่วยกันออกแรงทำ หัวน้ำเป็นผู้กำหนดน้ำที่จะ
 ปล่อยเข้านา แลได้ค่าจ้างคือส่วนหนึ่งแห่งผลที่ทำได้ เข้านาสวนนั้น
 ถ้าน้ำท่วมเร็วหรือท่วมล้นนักก็ทนไม่ได้ เพราะงอกไม่ทันน้ำ เขาที่
 ประเทศสยามส่งออกไปขายต่างประเทศนั้นโดยมากเป็นเข้านาสวน

เข้านาเมืองเป็นเข้างซึ่งเลือกปลูกเพราะงอกเร็ว แลอาจงอกทันน้ำ
 ซึ่งขึ้นเร็วในทันน้ำในมณฑลอยุธยา คือพระนครเก่า เขาชนิดนี้คนเมือง
 ทั่วไปเลียดก่อนน้ำท่วมมากมาแล้ว เมื่อถึงคราวน้ำขึ้น ถึงจะขึ้นเร็วเขาก็
 งอกทันน้ำ แลอาจงอกยาวถึง ๓ ถึง ๔ วาก็ได้ ตามลำต้นเข้านานมีข้อ
 ซึ่งรากงอกทุกข้อ เพราะฉะนั้นคนเข้างชนิดนี้จึงมีทางกินอาหารได้มาก
 ในท้องที่ซึ่งน้ำล้นมาก ๆ นั้น ใช้พรรณเข้างอีกชนิดหนึ่ง เข้างชนิดนี้
 เมื่อน้ำขึ้นเข้างน้ำไป ก็มีรากเกาะดินเหมือนสมออยู่รากเดียวจนน้ำขึ้น
 สูงสัก ๓ วาจึงงอกเป็นกอเกิดรากลอยอยู่ใต้น้ำทุก ๆ เลียงชีวิตด้วย
 ตมอันเป็นอาหารที่ซึ่งลอยมาเกาะอยู่ตามรากเล็ก ๆ ซึ่งลอยอยู่นั้น เขา
 กอหนึ่งก็เหมือนเกาะ ๆ หนึ่งซึ่งมีราก ๆ เดียวเป็นสมอยึดไว้กับพินดิน

แลลมหรือกระแส น้ำอาจซัดให้ลอยไปมาได้รอบข้าง จนเมื่อน้ำลงแล้ว
ถึงฤดูเกี่ยว ขางที่มีปากเสียงแก่งแย่งกันในพวกเจ้าของ เพราะราก
สมออาจอยู่ในเนื้อของคน ๆ หนึ่ง แต่รวงอยู่ในเนื้อของคนอื่นก็
เป็นได้

เขานาเมืองนี้ใช้วิธีหว่านทั้งหมด แลเมื่อต้นเขาตั้งตัวงอกแข่ง
กันน้ำได้แล้ว เจ้าของก็ไม่ต้องทำอะไรจนน้ำลดแลถึงกำหนดเกี่ยว การ
ทำนาเมืองนี้ทะเล้งทั้งหมดในปีใดนั้นน้อย เจ้าของจึงมักมีอันจะกิน
แลคหมีนชาวนาที่ทำนาสวน ต้องค้ำกร้าเมื่อยราวกับหลังจะหัก ในฤดู
ที่น้ำท่วมล้นนั้นชาวนาที่ทำนาเมืองไม่ต้องทำงานอะไรนอกจากหาอาหาร
ให้ควายกิน แลอาหารนั้นต้องปลูกวันเป็นที่เก็บให้พิน้ำ การที่ต้อง
ทำเช่นนั้นก็เพราะในฤดูนั้นน้ำล้นมาก จนแม้แต่ควายก็เที่ยวหาอาหาร
กินไม่ได้ การไปมาในเวลานั้นต้องใช้เรือทั้งนั้น แลผู้ใดไม่มีเรือคนนั้น
เป็นยากไร้ที่สุด ในฤดูน้ำเช่นที่กล่าวนั้นมีแห่เรือไปทำบุญตามวัด
ทุกวัน แลมีการแข่งเรือกันอย่างเอาจริงเอาจังเป็นอันมาก เขานาเมืองนี้
เป็นส่วนน้อยแห่งเข้าซึ่งส่งไปขายต่างประเทศ

ฝนในประเทศนี้คิดวัดตกประมาณปีละ ๖๐ นิ้ว เทียบกับ ๑๐๐ นิ้ว
หรือกว่า ๑๐๐ นิ้ว ในพม่าแลอินโดจีน เจ้าของเราเป็นเข้าชนิดที่คิดว่า
แลมีรสดีกว่าเข้าพม่าแลอินโดจีน ผู้บริโภคในแถบวันออกนั้นชอบมาก
กว่า แลถึงแม้ว่าเข้าของเราที่ส่งไปขายต่างประเทศนั้นไม่ใช่เข้าอย่าง
ดีที่สุดของเราเสมอ ผู้บริโภคก็ยอมซื้อแพงกว่าเข้าพม่าแลอินโดจีน ทั้งนี้

อาจเป็นด้วยเมืองเรามีแต่คนมากกว่าในฤกษ์ที่ข้างออก หรือเป็นด้วยรส
กินของเราดีกว่า หรือเป็นด้วยเหตุทั้งสองอย่างก็เป็นได้

เข้านาสวนนั้นมีคนแลเลวผิดกันมาก ๆ ตามคำขบถทำนา พุคตาม
ปรกติเข้าที่ปลูกในนาห่างทะเลขึ้นมามีเขตที่พอกำหนดได้นั้น เป็นเข้า
อย่างดีที่สุด คือเมล็ดแน่น ปลูกมีเลื่อมมัน ซึ่งมักจะจะเป็นเครื่อง
หมายว่า เป็นเข้าที่เกอขเสมอ แลทรงมีรสชุ่มซึ่งผู้รู้จักเลือกเข้าที่
ย่อมจะชอบบริโภค เข้านาสวนมีหลายร้อยชนิด มีลักษณะก็แลเลว
ต่างกัน แลการเลือกพรรณที่เหมาะสมนั้นสำคัญที่สุด แต่น่าเสียดายที่ว่า
ชาวนาไม่สู้จะยอมลำบากในเรื่องนี้มากนัก การเลือกพรรณเข้าปลูกนั้น
เมื่อใดทำกันโดยวิธีการอันดี เมื่อนั้นเข้าของประเทศสยามจะดีขึ้นมาก
แต่ถ้าทำกันไม่ดี หรือมีทรายมาก หรือถ้าความชื้นในพนดินมีไม่พอ
ในเวลาที่ดินเข้ากำลังงอกรวงขึ้น ถึงพรรณเข้าปลูกจะดีที่สุดก็ไม่โตเข้า
เป็นต้นว่าเข้าที่ปลูกในหัวเมืองภาคตะวันออก ปลูกไม่มีเลื่อมมัน
แลเป็นเข้าร่วมเมล็ดมักจะหักมากในเวลาดี

เข้านาสวนเมล็ดยาวมากข้างยาวน้อยข้าง แลเมล็ดยาวนั้นเป็น
ลักษณะเข้าของประเทศสยาม เข้าประเทศอื่นซึ่งเมล็ดยาวเช่นหมอก
ชนิดเดียวคือที่เรียกกันว่าเข้าป่าสูงในอินเดีย ซึ่งหาได้น้อยนัก เพราะ
คนนั้นเข้าเมล็ดยาวของสยามจึงขายกันบ่อย ๆ โดยชื่อว่าเข้าป่าสูงสยาม
แลได้ราคาดีกว่าที่จะขายเป็นเข้าสยาม เพราะชื่อเข้าป่าสูงนั้นรู้จักกัน
ก่อนที่มีเข้าสยามไปขายในตลาดยุโรป เข้านาสวนนั้น เพราะเมล็ด

ยาวเรื่อยจึงสียากแลเมล็ดมักจะมีหักมากกว่าสีเข้าเมล็ดค่อนข้างน้อยอย่างเข้า
พม่า เหตุนี้ทำให้เข้านาสวนราคาแพงขึ้น

เข้านาเมืองเป็นเข้าฝักกับนาสวน แลราคาซื้อขายได้ในตลาดนั้น
ต่ำกว่านาสวนมาก ราคาที่ฝักกันนั้น ถ้าเลือกพรรคเข้าปลูกก็ไม่น่าจะ
ฝักกันมากนัก ได้กล่าวมาแล้วว่าเข้าชนิดนี้ใช้หว่านในหลุม นำท่อมเล็ก
แลท่อมเร็ว แลต้นข้างออกเร็วทันนาชน ลักษณะทั่วไปของเข้านาเมือง
นั้นคือเมล็ดสั้นกว่านาสวน ปลูกมีเลื่อมมันน้อย แลเพราะเลือกพรรค
ไม่ดีจึงมีเข้าแคงมาก ทำให้ไม่แน่นแลทำให้ราคาต่ำลงไปเป็นอันมาก
เหตุที่ทำให้ราคาต่ำนั้นยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ เมล็ดเข้าแห้งแล้วน ที่เป็น
เช่นนั้นเพราะไม่ไค้เกยวให้พอดก็ยเวลาไม่ควรเกยว เมื่อเมล็ดเข้าสุก
แล้วปล่อยให้ตากแดดแลน้ำค้างอยู่หลายวันนัก ชาวนามักจะปลูกเข้า
ในพนทมาก ถึงแม้จะมีเพื่อนบ้านมาช่วยเกยวก็เกยวไม่ทัน เข้านา
เมืองมีหลายชนิด อย่างเดียวกับเข้านาสวน แลถ้าชาวนามีต้องการจะ
เลือกปลูกเข้าที่สุกไม่พร้อมกันก็เลือกไค้ แต่ในท้องที่นาเมืองนั้น
เมื่อถึงเวลาเกยวเข้าเบา ก็ต้องเกยวในเรือ เพราะนำลากย่นเกยวไม่ได้
อีกอย่างหนึ่งเมื่อเกยวเข้าแล้ว ก็ไม่มีที่เก็บหรือหวด นอกจากจะทำบน
พนชงยกขนพบน้ำ ชาวนาจึงไม่มีทางเลือก พรรคเข้าที่หว่านโดยมาก
ต้องใช้พรรคที่สุกเมื่อนำแห้ง แลเพราะสุกพร้อมกัน จึงเกยวไม่ทันใน
เวลาพอดี้ เข้านาเมืองนี้ถึงเมล็ดจะสั้นคล้ายเข้าพม่าก็ไม่ม่รสชืด ๆ
เหมือนเข้าพม่า มีรสหวานประกอบทำให้คนเป็นอันมากชอบบริโภคยิ่ง
กว่าเข้านาสวน